

אישור העממים: שביעות רצונם של ישראלים מחייהם

* נעם זוסמן ולמייטרי דומנווּבָּר

עיקרי הממצאים

אישור נחשב בעניין רבים למטרת המרכזיות בחיו של אדם, ולפיכך גם כלכליים מגלים עניין רב בתחום. בשנת 2002 ערכה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, לראשונה, סקר חברתי המאפשר להתחקות אחר הגורמים המשפיעים על אושרים של הישראלים.

הסקר מגלח כי 83 אחוזים מהישראלים הבוגרים שבוי רצון מחייהם, בדומה לממצאים במדינות מתקדמות אחרות. להכנסת משק הבית השפעה חיובית מועטה על שביעות הרצון מהחברים, ולדוגמה המחיר ההזוני שלertz בראוטי תקין דומה להכנסה המשפחתיות החודשיות. האושר של הפרטים תלוי לא רק בהכנסתם המוחלטת אלא גם בהכנסתם יחסית לקבוצות אחרות: ככל שהכנסת משק הבית גבוהה יותר מזו של משק בית דומה (מבחינת הלאום, קבוצת הגיל וההשכלה) הוא יותר שבע רצון מחייו; דירוג כלכלי-חברתי שפיר של משק הבית לעומת משקי בית אחרים במקומות מגוריו תורם לאושרו.

ابטלה וחושש מאובדן מקום העבודה, המקנן בלב כחミישת מהמוסעים, הם גורמי מפתח בהסביר הפגיעה באושר. כшибאיים בחשבון, מחד גיסא, את אובדן הכנסה של המובלט, ומצדך, את תוספת הפנאי הכספי העומד לרשותו, מתרברר כי העליות העקיפות הלא-כספיות של האבטלה הן כרביע מסק עלות האבטלה במונחי אושר. ממצא זה סותר טענה רוחות שהאבטלה היא בעירה רצונית.

מהסקר החברתי ניתן ללמוד שבממוצע העובדים שעוט ממושכות היו מעדייפים לצמצם את היקף משרתם לו ניתן הדבר לשיקול דעתם, שכן המחיר ההזוני של הפנאי שנגוז מהם עולה על תוספת ההכנסה.

לבסוף, שביעות הרצון מהציב הכלכלי בהווה תורמת לשיפור הציפיות לעתיד הכלכלי. המצב הכלכלי של משק הבית והפרט נתפס כנתון לשינויים גדולים מאוד של שביעות הרצון הכלכלית.

* בנק ישראל, מחלקה מחקר.

אנו מודים לגבאי אשכנזי, ללויזה ברוק ולצ'רלס קימן מהלשכה המרכזית לסטטיסטיקה על ההסבירים המלומדים והתמכה בחלוקת הסקר החברתי, ולהותי למפרט מבנק ישראל על הסטייה באיתור הספרות. תודה גם לשופט האונימי של העבודה.

1. הקדמה

אוישר נחשב בעניין רבים למטרת המרכזיות בחיהו של אדם, ומכאן העניין הרב שמדוברים כלכניים ואחרים בתחום. יתר על כן, אוישר של בני אנוש מקרין על מעשיהם, וכך השלכות מרחיקות לכת. לאורך שנים משלה בכיפהagișה הפויזיטיבית-אובייקטיבית להערכת תועלתם של הפרטימם בתבוס על התצרוכת והפנאי שלהם. ברובות הימים קנחה לה אחיזה גם גישה סובייקטיבית, המתבססת בעיקרה על הערכת הפרטימם את אוישר (happiness), שבייעות רצונם מהייהם (life satisfaction) וכיווץ באלה (Kahneman et al., 1999). מזכיר בהערכת קוגניטיבית המביאה בחשבון מכלול גורמי ורקע התורמים לדוחות הפרט בהווה, את מצבו היחסי לעומת קבוצת ייחוס, וכן את עברו וציפיותו לעתיד.

דרך מקובלת לבחון את אוישר של בני אדם היא עירית סקרים חברתיים הכלולים שאלות מפורשות על אוישר וшибיאות רצונם מהייהם; כאלה וערבים באופן שוטף בעיקר בארץ"ב ובאירופה. מאז שנת 2002 נערכ בישראל סקר חברתי דומא, והוא מאפשר, לראשונה, הצעה לשיביאות רצונם של הישראלים מהייהם ולמארג הרכיבים הקובעים אותה. הסקר הישראלי מקיים הרבה יותר מדומין בעולם, וככל שאלות על טיב היחסים הבין-אישיים, סביבת העבודה והמגורים ועוד – אשר להם, כפי הנראה, השפעה ניכרת על האוישר, אולם תשומת הלב שזכה לה בספרות המחקרית הכלכלית עדין מעטה.

הטרוגניות בעולם הערבים וברוחה של אורי ישראלי יכולה לשמש כר פורה למחקר על אוישר: אוכלוסייה זו מאופיינית בשיטים כלכליים-חברתיים عمוקים בכמה וכמה מישורים. אחד מהם הוא מידת הדתות: בקוטב אחד מצויה אוכלוסייה רחבה של חרדים, שדפוסי חייהם שונים לחלוטין מalto של החילוניים, אשר בקוטב الآخر. מישור נבדיל נוסף הוא אתנו-לאומי – בין יהודים מוצא שונאים וערבים, ותיקים ועולים חדשים.

מטרת העבודה היא לעמוד על ההבדלים באושרים שלישראלים, ולכמה את תרומה המאפיינים הכלכליים-חברתיים לשיביאות רצונם מהייהם. תשומת לב מיוחדת מוקדשת לסוגיות הקשורות להכנסה ולשוק העבודה.

סדר העבודה הוא כדלקמן: נפתח בתיאור תמציתי של הסקר החברתי של שנת 2002 ונדון בבעיות מהodziות הכרוכות באומדן שיביאות הרצון מהחיים. בפרק השלישי נאמדת תרומת הגורמים השונים לאושר בדגש על משתנים כלכליים (הכנסה, תעסוקה ו לבטל). בפרק הרביעי נבחן את תחומי החיים המשפיעים על האוישר. בפרק החמישי ננתח את ציפיות הנסקרים כתלות במאפייניהם ובהערכתם את מצבם העכשווי. בפרק השישי נשווה את שיביאות הרצון בישראל ובעולם, ונהתום בסיכום.

2. הסקר החברתי וסוגיות מתודיות

בשנת 2002 ערכה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס) את הסקר החברתי הראשון, והיא מתחדשת להמשיך בכך בכל שנה. לסקר החברתי השיבו בני 20 ומעלה, והוא הקיף כ-7 אלפי נפשות, המיצגות את אוכלוסיית הבוגרים הישראלים¹.

הסקר החברתי מורכב משני חלקים – שאלון קבוע ונושא המתחלף בכל שנה. בעובדה זו נעשה שימוש בעיקר בשאלון הקבוע. השאלון נסב על מאפיינים סוציא-דמוגרפיים-כלכליים של משק הבית ושל הנפטר הבוגר, הדומים לאלו הנחקרים בסקר כוח אדם ובסקר הוצאות משק הבית. מתברר כי יש דמיון רב בהתפלגות תוכנות שונות של האוכלוסייה בין הסקר החברתי לסקרים האחרים, כך שהסקר החברתי מהימן. בסקר החברתי ניתן למוצאו גם מערך של שאלות במגוון תחומיים הנמצאים במרכז חייו של האדם, שהתשוכות על מרכיבין סובייקטיביות. בין התחומיים מקומם העבודה והביטחון התעסוקתי, קשיים בכלכלה משק הבית, תנאי המגורים וסביבה המגורים, מצב הבריאות, הדתיות, הקשרים החברתיים ועוד כהנה וכנה.

בסקר שאלות רבות על שכונות הרצון מתחום השווים שיפורטו לעיל, והשאלה על שכונות הרצון מה חיים היא: "באופן כללי, האם אתה מושך מהייך?". התשובות האפשריות הן: "1. מרוצה; 2. מרוצה; 3. לא כל כך מרוצה; 4. בכלל לא מרוצה"². העבודה שלפנינו מתמקדת בתוצאות של מאפייני הפרט להסביר שכונות רצono מהייכן.

כובאנו לבחון את גורמי הרקע המשפיעים על שכונות הרצון מה חיים – או האושר – מתחוררים ספקות מוחותיים: האומנם התשובות לשאלות על שכונות הרצון מכילות מידע בעל ערך ומשמעות? שפע של מחקרים מלמד שהתשוכות אכן משקפות את שכונות רצונם של הפורטים. (לדין תמציתי ראו: Frey and Stutzer, 2002a).

לדוגמה, אלו המדוחים שהם מאושרים מוערכיהם כך גם על ידי בני זוג, קרובי משפחה וחברים; הם גם נוטים יותר מהלא-מאושרים לחיכון, לשם זה ו אף להעלות זיכרונות נעימים; מעידות על כך גם תשובות פיזיולוגית, כפעילות המוח, קצב פעימות הלב, לחץ הדם וההתנדחות החשמלית של העור. התשובות בשאלונים חזרנים על שכונות הרצון דומות, ומכאן שהן תקופות. השוואה בין התשובות לשאלונים אונוניים לבין אלו שהתקבלו בסקרים הנערכים פנים (כמו הסקר החברתי) מגלה פערים

¹ לא כולל את האוכלוסייה הערבית של מזרח ירושלים. לפרט אופן הרגימה ראו אתר הלמ"ס באינטרנט www.cbs.gov.il, מחולל לוחות סקר חברתי.

² בשאלון המתחלף על פנסיה מוצגת לשאילים בני 50 ומעלה שפירושו מעבודתם גם השאלה הבאה: "כמה לשנה שלפני פרישתך, באופן כללי, באיזו מידת אתה מושך היום מהייך? האם אתה מושך היים: 1. הרבה יותר; 2. יותר; 3. אותו דבר; 4. פחות; 5. הרבה פחות". הגורמים המסבירים את השינויים בשכונות הרצון של הפורשים מעבודתם ראויים למחקר נפרד.

קטנים, ולכן ההטיה כלפי מעלה בשביעות הרצון המדוחת עקב רציה חברתית כנראה אינה משמעותית.³

אחת הביעות המתרידות במחקרים על אושר היא כיוון הסיבות: האם תוכנות הרקע הן המובילות לאושר, או שמא האושר הוא המשפייע על דפוסי התנהגות של הפרט? ייתכן בחלטת אנשים מאושרים הם מטבחם בעלי נטייה גבוהה יותר להתחנן, להתחבב על הבריות, להצליח בעבודתם וכיוצא באלה.

לפי מחקרים רבים לגומים גנטיים, לבניה אישיות ולתוכנות אופי (בעיקר אקסטרוגנטיות ונירוטיות, וכגונן הערכה עצמית גבוהה ואופטימיות) תרומה ורבה לאושר (סקירה אצל Diener et al. 1999). האושר מקרין, תרתי משמע, על מאפיינים כלכליים-חברתיים של הפרט, ומכאן בחזרה על האושר. (ראו סקירות אצל Frey and Stutzer 2002a, Inglehart and Klingemann ; 2002b, Stutzer 2002). ואולם מחקרים על סדרות עתיות הוכיחו מעל לכל ספק שהסיבות הישירה בין תוכנות הרקע לאושר חזקה ביותר, והאומדנים של משועאות האושר בסדרות חתק ובסדרות עתיות דומות (Clark and Oswald, 2002).

שאלות על שביעות רצון מהחאים ואושר מהיבוט בחירה של תשובה אחת מבינן כמה תשובות אפשריות, המסודרות במדרג. לפיכך נהוג לאמוד את משווהות שביעות הרצון תוך שימוש במודלים של Ordered Logit/Probit. החיסרון במודלים אלו הוא הקושי לפרש את השפעות המשתנים המסבירים את התשובות שאינן בקטגוריות המדרג. כדי להתגבר על בעיה זו עברנו בדרך כלל למודל בחירה בינהית (Probit), ולשם כך קיצנו את התשובות לשאלת שביעות הרצון מהחאים באופן הבא: שבע רצון – מרצויה מאוד ומרצויה; אין שבע רצון – לא כל כך מרצויה ובכלל לא מרצויה. קיבוץ זה תואם את התפלגות התשובות לשאלת שביעות הרצון מהחאים, המUIDה על הבדיקה ברורה בין שתי הקבוצות שנבחרו. יתר על כן, מבדיקות שערכנו עולות כי כיווני ההשפעה של המשתנים המסבירים במודל הבחירה הבינהית זהים לאלו שהתקבלו במודלים של בחירה אורדינלארית.

3. הגורמים המשפיעים על שביעות הרצון

נעבור עתה לבחינת המאפיינים האישיים וגוריי העשויים להשפיע על שביעות רצוןם של ישראלים מחייבם. המחקרים השונים שנערכו בעולם מלבדים שלרוב מצב בריאותי ירוד, אבטלה, גירושים והכנסה נמוכה, בסדר יורד, הם בעיל התרונמה הגבוהה ביותר לאובדן אושר (Layard, 2003). לשביעות הרצון תורמים גם

³ דיוין בביעות אקונומטריות הנוגעת לבניה השלונים ולשימוש בתשובה סובייקטיבית ניתן למצוא אצל Bertrand and Mullainathan (2001).

התהומות המרכזים הבאים: תעסוקה/פנאי, קשרים משפחתיים וחברתיים, תנאי דירות, סכיבת המגורים, דתיות, גורמים פוליטיים-מוסדיים (כגון זכות הצבעה) ועוד. את המשותנים המסבירים נחלק לשתי קבוצות עיקריות: מאפיינים סוציאו-דמוגרפיים ומאפיינים כלכליים – הכנסה, דפוסי תעסוקה ואבטלה. האמידה תבצע בשלבים; בכל אחד מהם נצרכן קבוצות משתנים חדש ונתיחה אליה בפראוטרוט.

מאפיינים סוציאו-דמוגרפיים

תרומת המאפיינים הסוציאו-דמוגרפיים של הפרט לאושרו היא הרכיב הבסיסי בכל מחקר בתחום האוושר. מאפיינים אלו השופטים פחוות מהמאפיינים הכלכליים לביעית הסיבות, ובחלוקת מהם ניתן לראות מעין משתנים אקסוגניים, שלרוב אינם מושפעים כלל מהאוושר (למשל מגיל ומווצא, ובמידה לא מבודלת גם היהות עלולה חדש, השכלה ועוד). את האוכלוסייה הנחקרה חילקו לשתי קבוצות מובהנות – יהודים וערבים. הבחנה זו מתבקשת לאור ההבדלים הניכרים בינוין באורחות החיים, במצב הכלכלי-חברתי, באמונות וכדומה. הסקר החברתי מאפשר לזהות במפורש את האוכלוסייה החרדית, השונה במאפייניה מהיהודים האחרים, ולכן חקדרנו אותה בנפרד.

הסקר מראה שקרוב ל-5.2 אחוזים ממушки הבית היהודיים מגדירים את עצםם כחרדים, וסך הנפשות בניו 20 ומעלה המתגוררות במשקי בית אלו עומד על כ-195 אלף (5.8 אחוזים מהאוכלוסייה היהודית הבוגרת, ו-8.7 אחוזים בקרב בני 20-24⁴). מספר הגברים הבוגרים במשק בית של בני 20 ומעלה שלמדו או לומדים בישיבה עומד, על פי הסקר החברתי, על 79.6 אלף, והוא נמוך בכ-17 אלף ממספר הגברים הבוגרים שהגדירו את עצםם חרדיים בסקר החברתי⁵. משמעות הדבר היא שקיים הטיה ניכרת כלפי מטה באומדן מספרם של החזרדים לפי הלימודים בישיבה, כפי שהיא מקובל עד כה לזהותם מתוך סקרים השוטפים של הלמ"ס. לפיכך מהימנות מחקרים שהתבססו על שיטה זו (למשל דהן, 1998) מוטלת בספק.

נשים (למעט חרדיות) שבאות רצון מחיין יותר מגברים (לוח 1), בדומה לממצאים ברוחבי העולם. Kahneman et al. (1999) מניחים כי הסיבות לכך הן נתיתן לאופטימיות ולdeg;שנות, בהתאם לתפקיד החברתי המיועד להן וציפיותיהן הנמוכות. נשים חרדיות פחות שבעות רצון מהגברים מגברים חרדים, אולי בגלל הנטול הכבד של טיפול בילדים רבים ופרנסת משק הבית. צעירים מאושרים יותר ממוגרים, לפחות בגיל השפעה שלילית פוחתת על שכונות הרצון עד שנות הארבעים לחיים,

⁴ כיוון שחרדים רבים מקימים משפחה עוד כטרם מלאו להם 20 שנה, הוא הגיל המזעיר של הנסקרים, שייעור משקי הבית החרדים והנפשות החרדית באוכלוסייה גבוהה יותר.

⁵ מתוך הגברים הבוגרים שהגדירו את עצםם חרדים, מוסד הלימודים האחרון של 30.8 אלפיים (33 אחוזים) מהם לא היה ישיבה, ולעומת זאת 15.7 אלפיים (20 אחוזים) מלאו שלמדו בישיבה לא הגדרו את עצםם חרדים.

ומגיל' זה שביעות הרצון עולה עם הגיל, כפי שנמצא בעולם (למשל Blanchflower and Oswald, 2000). אנשים מבוגרים מאושרים יותר – ונוהג להניח שהדבר נובע מהنمכת ציפיות וצבירת ניסיון בהתמודדות עם קשיים. ערבים זקנים מאושרים יותר מי הודים בני גילים. ניתן לשער שמדובר זהה תוצאה של התמיכה המשפחתיה בקשישים בחברה הערבית והכבד הרבה שרווחשים להם.

יהודים שבבב רצון מכך הובח יותר מבני דתות אחרות (לא מוצג בלוח). יהודים דור שני ומעלה בארץ מאושרים יותר מיזאאי אסיה-אפריקה, והאחרונים – יותר מיזאאי אירופה-אמריקה, אףלו כמשמעותם את ההשפעה של עולי שנות התשעים, שרובם מאיופאה, ושביעות הרצון שלהם נמוכה מזו של ותיקים, בשל קשיי הקליטה. דתים ומוסדות-דתים מאושרים יותר מhilonim.

רוב החוקרים מעידים, כאמור, שLEVEL בריאות שפир תרומה חשובה להעלאת שביעות הרצון (Helliwell, 2003). מחקר החברתי עולה כי בריאות לקויה, כפי שהיא נמדדת באופן אובייקטיבי, פגיעה באושר קשה מזו של כל המשותפים שנבחנו עד כה. כאשר מחליפים את המדידה האובייקטיבית של המצב הבריאותי במדד סובייקטיבית, ערכו של המדקם אף גדול: מחוקרים מלמדים שאנשים מאושרים נוטים להמעיט בחומרה בעיותם הבריאותיות ומסתגלים להרעה במצבם הבריאותי, בפרט כשהיא אינה חריפה.

בישראל, כמו ברחבי העולם, שביעות הרצון של נושאים היא הגבואה ביותר, ואחריה של דוקרים, גrownim, פרודים ואלמנטים. התרומה השולית החיבורית של נושאים לשביעות הרצון גבוהה יותר בקרוב נשים (לא מוצגת בלוח). נושאים מסוימים את שביעות רצונם של יהודים פחות מאשר זאת זו של בני דתות אחרות. נמצא זה אין מפתיע בהתחשב בהתערורות מוסד הנישואים בקרוב בני ישראל. נושאים טריים מאושרים יותר מנשים תקופת ממושכת, בדומה לממצאים מרחבי העולם (Clark, 2002, and Oswald, 2000).

הילדים במקבילה מגדרו את האושר, בדומה לממצאים מהעולם.

השפעה של השכלה (המוגדרת במחקרנו לפי התעדודה או התואר הגבוה ביותר) על אושרים של יהודים לא-חרדים חיבורית, גם לאחר שמנכים את השפעת עליית ההכנסה הנובעת מההשכלה. הסבר מקובל בספרות הוא שלশכילים יכולות גבוהה יותר להשיג את העדים שהציבו לעצם ולהתמודד עם קשיים, והם גם מגלים עניין בתחוםים מגוונים, המעלים את שביעות הרצון מהחיים. בעולם מצאו גם השפעה שלילית של ההשכלה על האושר, משום שלশכילים ציפיות גבוהות יותר. חרדים בעלי השכלה על-תיכונית וקדמיות פחותו שבב רצון מהחיים מחרדים בעלי השכלה תורנית ו"אחרת". נמצא מפתיע, בהתחשב בחברות הלומדים הגדולה המקיימת אתמצוות לימוד תורה וזוכה להערכתה רבה בקהילה החרדית. אצל ערבים רק השכלה אקדמית תורמת להעלאת שביעות הרצון.

לוח 1: השפעתם של משתנים סוציאו-דמוגרפיים בסיטים על שכיעות הרצון מהחיים*

יהודים ¹				המשתנה המסביר
ערבים	חרדים ²	לא-חרדים		
-0.378	0.990	-0.007		גבר
-0.051	-0.291	-0.069		הגיל
0.001	0.003	0.001		הגיל בריון ³
				הלאום והמוֹצָא ³ :
	-2.802	-0.345		יהודִי יליד אירופה-אמריקה
	-1.468	-0.330		יהודִי יליד אסיה-אפריקה
		-0.507		עללה ⁴
1.364	1.949	0.839		מצב בריאותי אובייקטיבי שפир ⁵
[1.472]	[4.202]	[1.171]		[מצב בריאותי סובייקטיבי שפир ⁵]
				המצב המשפחתי ⁶ :
0.670		0.343		נשי
0.805		0.167		נשי פחות משנתיים
		-0.621		גראוש ⁷
		-0.294		גראוש פחות משנתיים
1.407		-0.688		אלמן
0.120	-0.153	0.159		מספר הילדים
-0.022	0.049	0.000		מספר הילדים בריון ⁸ :
-0.126	-0.227	0.033		על-תיכונית
0.254	-1.212	0.405		אקדמית
				ההכנסה המשפחתית הכלכלית ברוטו
0.543	0.323	0.358		לנפש תקנית (אלפי ש"ח לחודש)
-0.028	-0.039	-0.018		ההכנסה המשפחתית בריון
1,058	299	5,514		מספר התכפויות

* כל המוקדים מובאים ברמת מובהקות של 5 אחוזים. הנתונים בסוגרים מרובעים הם של אמידה נפרדת, חלופית לו זו של המשנה המופיע שורה מעליהם.

(1) יהודים – כולל עלולים לא-יהודים.

(2) לפי הגדרה עצמית.

(3) הגדרת המוצא היא לפי יבשת הילדה של הנפטר, ולילדי ישראל – לפי יבשת הילדה של האב. קבוצת הבסיס היא ילדי ישראל-ישראל.

(4) עלולים משנת 1990 ואילך.

(5) אובייקטיב: אין בעיה בריאותית או פיזית בששת החודשים האחרונים לפחות;

סובייקטיבי: "מה מצב בריאותך בדרך כלל?".

(6) קבוצת הבסיס היא רווק. מיעות מבוטל מהחרדים אינם נשואים או גראושים, וכן גם ביחס לగראושים ערבים; لكن הושמט המצב המשפחתי מהאמידה.

(7) כולל פרוד.

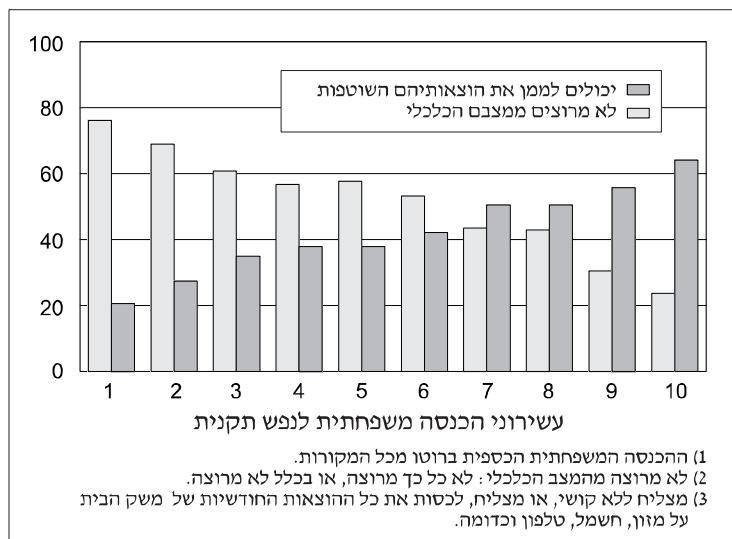
(8) התעודה או התואר הגבוה ביותר. קבוצת הבסיס היא בעלי השכלה עד תעודת בגרות ועד בכלל.

ההכנסה

השפעת ההכנסה של הפרט ומשק הבית על שביעות הרצון מהחיים היא מזה תקופה ארוכה אבן שואבת למחקרים של כלכליים על אוישר.טרם ניגש לבחינות תרומתה של ההכנסה לשביעות הרצון מהחיים יהיה מעניין לעמוד על הקשר בין התפיסה הסובייקטיבית של המצב הכלכלי ("האם אתה מרוצה ממצב הכלכלי?") לבין המצב האובייקטיבי, כפי שהוא משתקף בהכנסה המשפחתייה הכספייה ברוטו מכל המקורות לנפש תקנית. מדיגרמה 1 עולה כי הפרטים מערכיהם את מצבם הכלכלי כהוינו. כך למשל, בעשורן התיכון 76 אחוזים לא-מרוצים ממצב הכלכלי, לעומת 24 אחוזים בעשורן העליון. הערכה מפוכחת של המצב הכלכלי האישי עולה גם מהקשר הדוק בין המענה לשאלת על היכולת לכנות את הוצאות החודשיות השוטפות של משק הבית לבין ההכנסה המשפחתייה לנפש תקנית.

דיאגרמה 1

ההכנסה המשפחתייה¹, שיעורם של اللا-מרוצים ממצבם הכלכלי²
ושיעורם של היכולים לממן את הוצאותיהם השוטפות³
(אחוזים)

ניבור עתה לניתוח השפעת ההכנסה על שביעות הרצון מהחיים. לפי כל המחקרים בעלי הכנסות גבוהות מאושרים יותר, והתרומה השולית של ההכנסה פוחתת עם עלייתה. אחת הסיבות לכך היא שהעוגג מצוריכה דועך עם הזמן בשל תהליך הסתגלות (habituation/adaptation), אשר בעקבותיו הפרטים שואפים ליותר כדי לספק את מאווייהם, הופיע בין המצוין לרצוי מתרחב, וכחותיאה מכך שביעות הרצון מהחיים

קטנה (Easterlin – aspiration level theory, 1974). מעניין לציין שלפי הספרות המהקרית ברמת הכנסה נתונה, פרטים בעלי נטייה חזקה ייחסו לערכים חומריים ואלו שמנועים על ידי סיפוקים חיצוניים, לעומת זאת פנים מושרים פחות. (עיין ערך חרדים).

בסקר החברתי כלולה שאלה על ההכנסה המשפחתייה החודשית הכספית ברוטו מכל המקורות. מלוח 1 מתברר כי עלייה בהכנסה המשפחתייה ברוטו (לנפש תקנית) מגדילה את שכיעות הרצון מהחיים. כדי לקבל תחושה של סדר הגודל, נוחש את המהירות ההודונית של מצב בריאותי שפир לעומת זאת אומדן ההכנסה המשפחתייה של יהודים לא-חרדים הוא 0.358, אומדן ההכנסה בריבוע הוא -0.018, וההכנסה החודשית לנפש תקנית היא 3.9 אלף ש"ח; מכאן שתרומת ההכנסה המשפחתייה לשכיעות הרצון היא 0.987. לעומת זאת אומדן מצב בריאותי אובייקטיבי שפир הוא 0.839. מכאן שהמהירות ההודונית של בריאות טובה עומדת על כ-0.85 פעמיים ההכנסה המשפחתייה החודשית ברוטו לנפש תקנית – כ-10 אלפיים ש"ח לחודש.

בדיקת אי-לייניאריות של השפעת ההכנסה על שכיעות הרצון מהחיים כולל שילוב ריבוע ההכנסה המשפחתייה באמידה (לוח 1). נמצא כי שכיעות הרצון פוחתת כשההכנסה החודשית הכספית ברוטו מכל המקורות לנפש תקנית היא מעל כ-10 אלפיים ש"ח במעט. נמצא זה עליה בקנה אחד עם ההנחה בדבר תועלת שליטה פוחתת של ההכנסה ועם aspiration level theory. הסבר אפשרי נוסף לממצא דלעיל אומר שתרומת ההכנסה לשכיעות הרצון תלולה בעיקר בגורמים שאינם קשורים להכנסה (למשל מצב בריאותי). לפיכך ניתן בהחלט שטרומות שונות של שכיעות הרצון מבאות להערכות סובייקטיביות שונות של תרומת ההכנסה לשכיעות הרצון. סוגיה זו נבחנה בהרחבה על ידי Boes and Winkelmann (2004). הם מצאו שבקרב המאושרים יותר השפעת ההכנסה החלשה יותר, אף כי היא עדין חיובית. את ההשערה בדבר הדירוגיאליות של השפעת ההכנסה על האושר ניתן לבדוק באמצעות הרוגסיה, β , הוא אומדן א-פרמטרי של הקשר בין שני משתנים, התלו依 בפרמטר של

שנת אי-שוויון, γ :

$$\beta(\nu) = \frac{-(\nu+1) \operatorname{cov}(Y, [1-F_x(X)]^\nu)}{-(\nu+1) \operatorname{cov}(X, [1-F_x(X)]^\nu)}, \nu > -1; \nu \neq 0,$$

כאשר X הוא המשתנה המסביר (במקרה שלנו ההכנסה לנפש תקנית), Y הוא המשתנה המוסבר (שכיעות הרצון מהחיים) ו- F_x היא פונקציית ההתקפלות המוצטברת של X . ערכים שונים של ν מזמנים משקלות שונות לתרומת ההכנסה לאושר בנסיבות שונים של התקפלות ההכנסות: ככל שהערך של ν גבוה יותר כך ניתן משקל רב יותר להכנסות הנמוכות. שינוי בערך ν מאפשר לעקוב אחר ההשתנות של השפעת ההכנסה

על שביעות הרצון עם העלייה ברמת ההכנסה. בלוח הבא מוצגים אומדני β לערכי γ שונים, לפי קבוצות דת. מהלזה עולה כי השפעת ההכנסה על שביעות הרצון מהחאים נחלשת בקצב הולך וגדל עם עליית ההכנסה בקרב יהודים לא-חרדים וערבים וכי השפעה זו אינה מובהקת אצל החרדים.

**תרומות ההכנסה לשביעות הרצון מהחאים (β)
לפי המשקל שמייחסים להכנסה באמידה (γ)¹**

ערבים	יהודים		γ
	יהודים ²	לא-חרדים	
(0.016) 0.034	(0.018) 0.028	(0.004) 0.029	0.5
(0.021) 0.112	(0.023) 0.002	(0.004) 0.065	2.0
(0.025) 0.134	(0.028) 0.000	(0.005) 0.075	3.0
(0.028) 0.149	(0.032) 0.001	(0.006) 0.080	4.0
(0.034) 0.169	(0.037) 0.003	(0.006) 0.085	6.0

1) סטיות תקן בסוגרים.

2) לפי הגדרה עצמית.

מחקריהם רבים מלמדים שהאושור של הפרטים תלוי לא רק בהכנסתם המוחלטת אלא גם בהכנסתם ייחסית לזו של קבוצות אחרות. את יחסיות ההכנסה של משק הבית הגדרנו לפי שלושה מדרדים: (א) מקומה בהחפלוות ההכנסות הכלכלית; (ב) הפער המוחלט בין לבין ההכנסה המומוצעת של קבוצת התיהוסות, המוגדרת על-פי תורת ההון האנושי כמפורט בהמשך; (ג) הפער בין המדרד הכלכלי-חברתי של משק הבית לבין המדרד הממוצע בעיר נגורין. יש לציין שבנויות קבועות והתיאzosות זקופה לפי מספר מצומצם של מאפיינים המופיעים בסקר החברתי לוכה בהסדר, משום שמדוברmafינים אלה אינן תואם בהכרחה את דפוס ההשווואה של הנסקר עצמו לנסיבות הקרובות.

באמידה א' (לוח 2) הוגדרה הייחסות כשיעורם של אלה שהכנסות המשפחה לנפש תקנית נמוכה מזו של משק הבית הנסקר. מתרór כי עלייה בסולם ההכנסות של משקי הבית מגדילה את הסתברותם להיות שבעי רצון מהחאים. אצל יהודים השפעת ההכנסה המשפחתית המוחלטת על האושור הופכת לשילילת עם הוספה משתנה ההכנסה הייחסית.

לוח 2: ההשפעה של משתני הכנסה על שכונות הרצון מהחיים*

יהודים ¹				המשתנה המסביר
לא-	חרדים	ערבים	סך הכל ²	
אמידה א'	-0.056	-0.187	0.165	ההכנסה המשפחתית הכספייה ברוטו לנפש תקנית (אלפי ש"ח לחודש)
0.769	1.436	1.879	0.673	שיעורם של מי שהכנסה המשפחתית לנפש תקנית נמוכה יותר (אחוזים) ההכנסה המשפחתית הכספייה ברוטו לנפש תקנית (אלפי ש"ח לחודש)
אמידה ב'	-0.074	0.088	0.339	ההפרש בין הכנסה המשפחתית לנפש תקנית להכנסת קבוצת הדתיות (אלפי ש"ח לחודש) בדיקת דיפרנציאליות לפי רמת הכנסה: הפרש X עני ⁴
0.203	-0.087	0.252	-	הפרש X מעמד ביןים ⁴
0.347	0.186	0.268	-	הפרש X עשיר ⁴
0.525	-0.216	0.041	-	
אמידה ג'				
0.134				ההכנסה המשפחתית הכספייה ברוטו לנפש תקנית (אלפי ש"ח לחודש)
0.040				ההפרש בין המדר הכלכלי-חברתי של משק הבית למדד של תושבי עיר מגוריו בדיקת א-סימטריות ההפרש: הפרש היובי של המדר
0.019				הפרש שלילי של המדר (ערך מוחלט)
0.047				המשתנים המפקחים ³
3,750	1,058	299	5,514	מספר התצפיות

* כל המקדים מובאים ברמת מובהקות של 5 אחוזים.

(1) יהודים – כולל ערלים לא-יהודים.

(2) ערים מזוהות בסקר החברתי.

(3) לפי הגדרה עצמית.

(4) ההפרש בין הכנסה המשפחתית מכל המקורות לנפש תקנית להכנסת קבוצת הדתיות
(אלפי ש"ח לחודש). המעד הכלכלי לפי עירוני הכנסה משפחתית מכל המקורות
לנפש תקנית: עניים – עשרונים 1-4; עשירים – עשרונים 9-10. קבוצת הביקורת היא
מעמד הבניים.

(5) המשתנים הסוציאו-דמוגרפיים הבסיסיים המפורטים בלוח 1.

(6) המשתנים הסוציאו-דמוגרפיים הבסיסיים המפורטים בלוח 1, וכן משתני דמה לחורי
ולערבי.

באמידה ב', נבחנת הכנסה של משק הבית לעומת הכנסה של משקי בית המשתייכים לאותה קבוצת התיהחשות זקופה, המוגדרת לפי קבוצת גיל (בני 45-20, בני 45-65, ובניהם 65 ומעלה) ובקבוצת השכלה (אקדמיים או בעלי השכלה אחרת) ייחד – וזאת בנפרד לכל קבוצה דת. אצל יהודים לא-חרדים, ככל שההכנסה המשפחתית מכל המקורות לנפש תקנית גבוהה יותר מזו של קבוצת הייחוס כך עולה שביעות רצונם מהחיים.

כדי לבחון דיפרנציאליות בעוצמת ההשפעה של הכנסה הייחסית לפני וDMA הכנסה המוחלטת, חולקה האוכלוסייה מכל קבוצת דת לשולש קבוצות הכנסה משפחתיות לנפש תקנית: עשירים (עשירונים 9-10 בקרוב), מעמד בינוני (עשירונים 5-8 בקרוב) ועניים. אכן נמצאו פערים ניכרים בתפישת הייחסות של העושר בקרוב היהודיים הלא-חרדים: עניים ובנוי מעמד הבניינים שמצוירים הכלכלי טוב מזו של קבוצת הייחוס מאושרים מהם, ולעומת זאת שביעות רצונם של העשירים כמעט מושתפת כאשר מעמדם הכלכלי טוב מזו של עשירים אחרים – אולי עקב תועלת שולית פוחתת של הכנסה ואולי אף בשל תופעות שליליות הנלוות לעושר מסנוור, כגון חסיפה לביקורת ציבורית, איום על הביטחון האישי ועל הרכוש וכיוצא באלה, המköוזים כמעט את כל התועלת הנובעת מתווספת המשאבים הכספיים והשירות (ובקצרה – מרובה כסים מרובה דאגה). יצוין כי בספרות המחקיר אין הסכמה לגבי עוצמת ההשפעה של הכנסה המשפחתית הייחסית, בהתאם למעמד הכלכלי: McBride (2001) מצאה כי היא מתגברת אצל בעלי הכנסות גבוהות, בעוד שאצל בעלי הכנסות נמוכות DMA ממצא כי הכנסה המוחלטת משפיעה הבהה יותר על האושר; ואילו Senik (2003) ממצא כי דוקא העניים ועשירים יותר להכנסה הייחסית.

אצל חרדים להכנסה המשפחתית המוחלטת תרומה היונית לשבעות הרצון הגבוהה מזו של יהודים אחרים, גם כאשר משלבים באמידה ב' את מדדי הכנסה הייחסית, אולי בגלל מזוקתם החומרית. עוד כדי להוכיח שאושרים של חרדים עשירים יורדים ירידיה תלוי בהשוואה לקבוצת הייחוס שלהם – אולי משום שהחברה החרדית היא שוויונית יחסית ודוגלת בהסתפקות במועט. גם אצל ערבים הכנסה המשפחתית המוחלטת תורמת להגדלת האושר, בהינתן הכנסה הייחסית – כנראה בגלל ממדי העוני בקרובם. ככל שההכנסה הייחסית של העربים גבוהה יותר, שביעות רצונם מחייבים דוקא פוחתת, וזאת בשיעוריים ההולכים וגדלים עם העלייה במעמד הכלכלי. קבוצת התיהחשות אפשרית היא המדד הכלכלי-חברתי המוצע של משקי הבית ביישוב המגורים של הנסקר. בסקר החברתי ניתן לזהות במפורש את ארבע הערים הגדולות (ירושלים, תל אביב, חיפה וראשון לציון), ובמנשטיין ערים נוספים. לפי הסקר החברתי הערים המזוהות מאכלסות יחד למעלה ממחצית מן הבוגרים במדינת ישראל. אנו ניעזר במידד הכלכלי-חברתי של 2001, שמנפרסמת הלמ"ס. זה מבוסס על שקלול גורמים שהתקבלו מסדרת משתנים כלכליים-חברתיים בשיטת

factor analysis (לפיווט וראולם'ס, 2003a). כיוון שאנו משווים את רוחחת משק הבית לזו הממצעת של משקי הבית באאותה עיר, בנגדו להשוואה שעורכת הלמ"ס בין הרוחחת הממצעת של משקי הבית בעיר, שלגביה קיימת התפלגות של משתנים כלכליים-חברתיים, לבן הרוחחת של כל האוכלוסייה הערונית בארץ – נדרשת התאמה של המשתנים הכלכליים-חברתיים במידה שלנו. כך, לדוגמה, במידה של הלמ"ס (ליישובים עירוניים ולמוסדות מקומיות) מופיע המשנה שיעור דורשי העבודה, ולאחרמת זאת בסקר החברתי ניתן לדעתך אם הנסקר עצמו מובלט, ככלמו מדבר במשנה דיקוטומי. לפיקח חישבנו לכל אחד ואחד ממשקי הבית בעירים המזוהות את ערכי המשנים המותאים במידה שלנו⁶. המדריך הכלכלי-חברתי שלנו הוא שכלל של ערכי המשנים המותאים לסקר החברתי, לפי משקלותיהם במידה של הלמ"ס.

מאמידה ג' בלוח 2 עולה כי ככל שהמדריך הכלכלי-חברתי של משק הבית גבוה יותר מהמדד הממציע של משקי הבית בעיר מגורי, כך גדלה שביעות רצונו מהחייבים. התרומה של המדריך היחסית לשביעות הרצון מהחייבים אינה סימטרית: כשהרווחה של משק הבית נמוכה מזו של ממוצע משקי הבית בעיר מגורי, הפגיעה בשביעות רצונו גדולה פי שניים וייתר מהתוספת לשביעות הרצון במקרה שהרווחה שלו עולה על זו של שכנו.

מאפיינים תעסוקתיים

המאפיינים התעסוקתיים של הפרט – הכנסתו מגיע כפוי, היותו עצמאי או שכיר, היקף שענות עבודתו, משליח ידו, הביטחון התעסוקתי שלו ועוד – הם במקרים רבים נדבק מרכז ביעצוב שביעות רצונו מעבודתו ומהירותו. בסקר החברתי מצויה שאלות אחדות על עולם העבודה, שאוthon לא תמיד ניתן למצוא בסקרים אחרים של הלמ"ס, ואלו יושמו אותן בסעיף זה.

שבעות הרצון של עצמאיים מהיהם נמוכה בהרבה משל שכירים (לוח 3, מודלים 1 ו-2), בעוד שבוחבי העולם נמצא עצמאיים מאושרים יותר – בזכותו הופש הפועולה שלהם, העדיף ממונעים ופעילותם במסגרת עסקים קטנים. ניתן לטעון כי בשנת 2002, שבה נערך הסקר, שורד מיתון חריף, שפגע בהכנסות העצמאיים הרבה יותר מאשר באלו של השכירים⁷, גם כמשמעותם באמידה את הכנסות מעובודה אין בכך כדי לנטרל את הפגיעה בתחשויותיהם. בסקר החברתי מתבקשים העצמאיים להסביר אם הם מעסיקים שכירים אם לאו. מתרברר כי אלו המעסיקים שכירים – כשני שלישים

⁶ המשנים שעורם חושבו הערכיים המותאים הם: חיזון הגיל, יחס התלות, אחוז הסטודנטים, רמת המינוע, ההכנסה לנפש ו אחוז דורשי העבודה.

⁷ לדוגמה, גביה מס הכנסה עצמאיים פחותה בשנת 2002 בשיעור ריאלי של 15 אחוזים, ומשכירים – בכ-8 אחוזים.

מהעצמאים – שבעי רצון מהихם יותר עצמאים העובדים לבודם, בדומה לממצאים מהעולם (Frey and Benz, 2003).

לוח 3 : ההשפעה של מאפיינים תעסוקתיים על שביעות הרצון מהחיים ומהעבודה*

שביעות הרצון של השכירים מעובודתם ¹	<u>שביעות הרצון מהחיים</u>			המשנה המסביר
	מודל ²	מודל ¹	ההכנסה מעובודה (אלפי ש"ח לחודש)	
0.236	0.073	0.101	ההכנסה המשפחיתת הכספית ברוטו מכל	
0.036	0.190	0.181	המקומות (אלפי ש"ח לחודש לנפש תקנית)	
-0.310	-0.301		עצמאי המעסק שכירם ²	
-0.478	-0.479		עצמאי שאנו מעסיק שכירם ²	
-0.013	-0.012		שעות העבודה	
-0.108			משרה חלקית ³	
0.302			משרה חלקית X גבר	
-0.085			למעלה ממשרה מלאה ³	
-0.222			למעלה ממשרה מלאה X גבר	
0.557			עובד צווארן לבן ⁴	
0.358			קביעות	
-0.863			חשש מאובדן מקום העבודה ⁵	
	V	V	משתני רקע בסיסיים ⁶	
3,093	3,591	3,591	מספר התצפיות	

* כל המקודמים מובהקים ברמת מובהקות של 5 אחותים.

(1) מרווחה מאוד, או מרווחה, מהעבודה.

(2) לעומת שכיר.

(3) הגדרת היקף המשרה היא כدلיקן (שעות שבועית) : חלקית – עד 35 ; מלאה – 50-35 ; למעלה ממשרה מלאה – מעל 50. קבוצת הבסיס היא משרה מלאה.

(4) לעומת עובד צווארן כחול. משלחי היד של עובדי צווארן לבן הם : אקדמי, מקצועות חופשיים וטכנולוגיים, מנהלים ועובדיו פקידות.

(5) חישש גדול מאוד, או גדול, מאובדן העבודה בשנה הקרובה.

(6) המשתנים הסוציאו-דמוגרפיים הבסיסיים המפורטים בלוח 1, וכן משתני דמה לחזרה ולערבי.

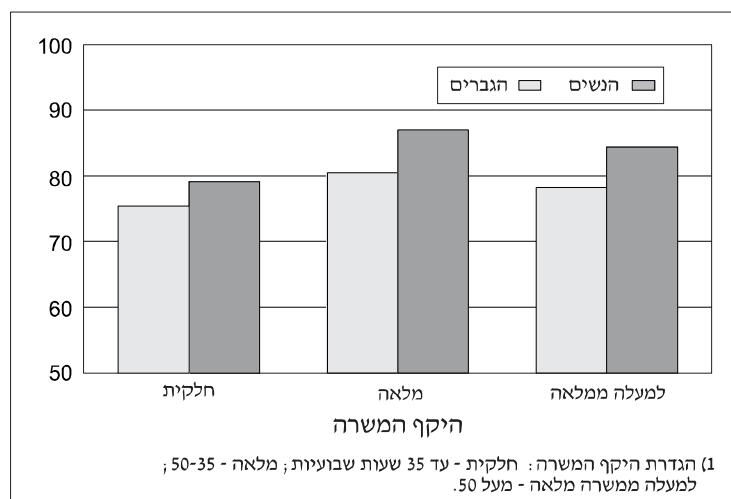
דיאגרמה 2 מציגה את שיעור שביעות הרצון מהעבודה לפי המגדר וחלקיota המשרה. בכל היקף משרה נשים שבאות רצון מעובודתן יותר מגברים, אולם משות שעדיין רוחחת התפיסה כי הן מפרנסות מושניות, וכך בידן יותר חופש בחירה אם לעבוד ובאיוזו משרה. שני המינים שביעות הרצון האגובה ביותר מושגת בתעסוקה במשרה מלאה. מועסקים במשרה חלקית פחות שביעי רצון מעובודתם מאשר מועסקים במשרה מלאה – אולי מפני שربע מהם חיפשו עבודה במשרה מלאה נוספת נוספת ולא מצאו. במחקריהם (Clark et al., 2001) התברר ששיעור שביעות

רצון מחייה נוירט מוגברים המשרחה חלקית, ממצא המחזק את ההשערה כי עדין התמונות האישה היא בעבודת הבית לעומת התמונות הגבר בעבודת החוץ. המועסקים במשרחה למעלה מלאה (יותר מ-50 בשבוע) פחות שבעי רצון מעובודתם מהמעסיקים במשרחה מלאה, אולם הפגיעה קטנה מזו של תעסוקה במשרחה חלקית לעומת מלאה. בין המועסקים שעוטות רבות, נשים שבנות רצון מעובודתן יותר מוגברים. סיבות אפשריות לכך הן שגברים מועסקים מספר שעות גדול הרבה יותר, וכפי הנראה קיימת אצל נשים סלקציה חזקה בבחירה עיטוק המכטיב עבודה מואצת, כך שאלה הבוחרות בכך הן קרייריסטיות באופןין. היוזק לממצאים הללו ניתן למצוא בולחן 3 לעיל.

דיאגרמה 2

שיעור שבעי הרצון מעובודתם, לפי מגדר וחלקיות משרה¹

(אחוזים)

אחת המגמות ארכוט הטווה המאפיינות את שוק העבודה הישראלי היא התארכויות יום העבודה, תופעה שהתגברה עם עליית החלקם של הענפים המתקדמיים בתעסוקה וירידת כוחם של איגודי העובדים. ערכנו השוואה של שכיעות הרצון (S) הממוצעת בקרב שתי קבוצות עובדים: עובדים במשרחה מלאה, שאוותם נסמן ב- N – משווהה (1), ועובדים במשרחה הכרוכה בשעות עבודה ממושכות (מעל 50 שעות בשבוע), שאוותם נסמן ב- L – משווהה (2). מחד גיסא, היישנו את התרומה לאושר של תוספת ממוצעת להכינה (Y) מעובודה ממושכת לעומת משירה מלאה $(Y^L - Y^N)^{\beta}$, וזאת בעזרת

⁸ ההצעה מניחה, לשם הפשטות, לנאריות בהשפעת ה嚮נה על האושר. בפועל השתמשנו גם ברייכוּת הה嚮נה.

אומדני השפעת הכנסה מעובדה המופיעים במודל (2) בלוח 3, בנקודת הממצאים של שתי קבוצות העובדים; מאיידך חישבנו את הפגיעה הממצאה מצמצום הפנאי ($H^L - H^N$, δ), המתחבطة באומדן משנתה הדנה 'למעלה ממשרה מלאה' במודל (1) בלוח 3, שכן קבוצת הבסיס היא עובדה ממשרה מלאה. מתברר כי ההפרש בין תרומות תוספת הכנסה לשביעות הרצון לנזק מאובדן הפנאי (משווהה (3)) הוא שלילי, משמע שעובדה מאמצת מפחיתה בממוצע את שביעות הרצון מהחאים. מכאן שעובדים שעוטות ממושכת היו מודיעים לעובד פחות שעוטות לו היה הדבר נחון לשיקול דעתם, בדומה לממצאים העולים מהסקר החברתי הגורמי (Merz, 2002). יש אפוא מקום לדון בסוגיה של אורך שבוע העבודה, על כל המשתמע ממנה במונחי תפוקה לאומיות ורווחה.

- $$(1) \quad S^L = \beta Y^L - \delta H^L;$$
- $$(2) \quad S^N = \beta Y^N - \delta H^N;$$
- $$(3) \quad \Delta S = \beta(Y^L - Y^N) - \delta(H^L - H^N).$$

ביחון תעסוקתי, המתחבطا בקביעות ובהעדר חשש מאובדן מקום העבודה, הוא משתנה מפתח, התורם להעלאת שביעות הרצון מהעבודה ומהחאים בכלל. בשנת 2002, אשר במהלך התרחבותו מאוד ממדיה האבטלה, קרוב לחמישית מהמוסעים היישראליים חשו מאובדן פרנסתם⁹, בדומה לשיעורים המקבילים בארץ"ב בשנים האחרונות, שכמעט לא הושפעו מתנדות במחזור העסקים.

החשש מפיתוחים פוחת עם עלייה הווות במקום העבודה, והוא שב וועלן אצל עובדים ותיקים מאוד, תחושות המKENנות לבני גילים שונים (דיגרמה 3א). מבוגרים הווששים מאובדן מקום העבודה יותר מאשר אחרים בעלי אותו ותק. תופעות אלו ניתן להסביר בהעדרה של מעסיקים לעובדים בעלי פרינון גבוה ושכר נמוך, שהם בדרך כלל צעירים יחסית אשר צברו די ותק. הביטחון התעסוקתי של שכיריהם במגזר העסקי, אשר הועסקו בענפים שבהם התרחבה תעסוקת ישראלים בשנת 2002, היה גבוה מזה של עמיתיהם בענפים שבהם התכווצה (דיגרמה 3ב). בחשש מאובדן מקום העבודה לא נמצא הבדליםבולטים בין גברים לנשים.

לבטלה

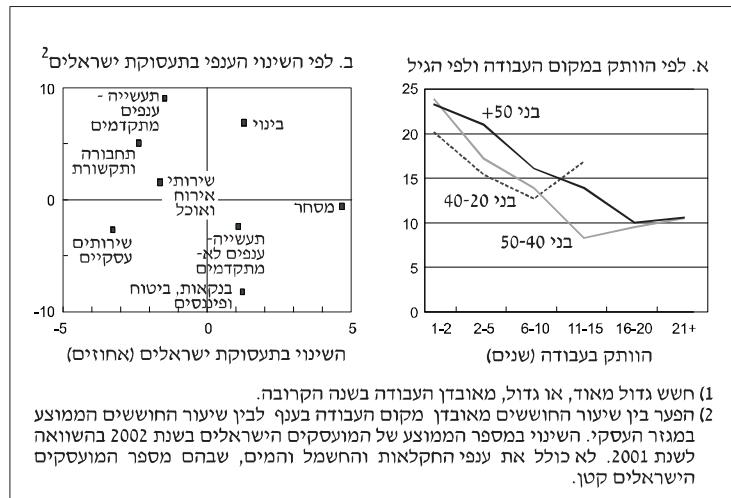
לבטלה היא גורם מרכזי לירידה בשביעות הרצון של הפרט: הכנסתו פוחתת והוא נחשף לעוליות עקיפה/non-pecuniary/psychic cost, כפגיעה בדמיוני העצמי ובמעמד החברתי, אובדן מגע אונשי עם עמיתים לעבודה ועוד. מחקרים

⁹ מעניין שגם כ-8 אחוזים מהעובדים השכירים בעלי קביעות חששו בשנת 2002 מאובדן מקום העבודהם.

מדיסציפלינות אחרות הראו כי אלו באים לידי ביטוי בעלייה של שיעורי ההתאבדות, התמנותה והחלואה, בהתרופפות קשי הניתואים, בהתגברות הפעולות העברירנית וכיוצא באלה. מהסקר החברתי עולה כי הפגיעה שבשבעות הרצון של המובטלים אכן ממשוערת (כפי שמצוג בלוח העוד בהמשך).

דיאגרמה 3

שיעור החוששים מאובדן מקום העבודה¹
בקרב השכירים בוגרום העסקי
(אחוזים)

א-פרורי כיוון ההשפעה של משך האבטלה על שביעות הרצון אינם חד-משמעי, וכך גם הממצאים מהעולם (Lucas et al., 2002): מחד גיסא, מחוקרים פסיכולוגיים מצבעים על תחושת ייושן, המתגברת עם הtmpscות האבטלה; מайдך ישנה התאמת ציפיות כלפי מטה, וכך בטור הארוך הירידה שביעות הרצון פוחתת. מהסקר החברתי עולה כי מובטלים שלא היו מועסקים בשנים עשר הוחדרים שקדמו למועד עריכת הסקר נפגעו פחות מabetesם – אולי בשל הסתגלותם או סלקציה ביציאה מabetesה: אלוד שabetesה ממושכת אינה פוגעת קשה שביעות רצון ממהחיים אינם ממהרין להשתלב בעבודה¹⁰.

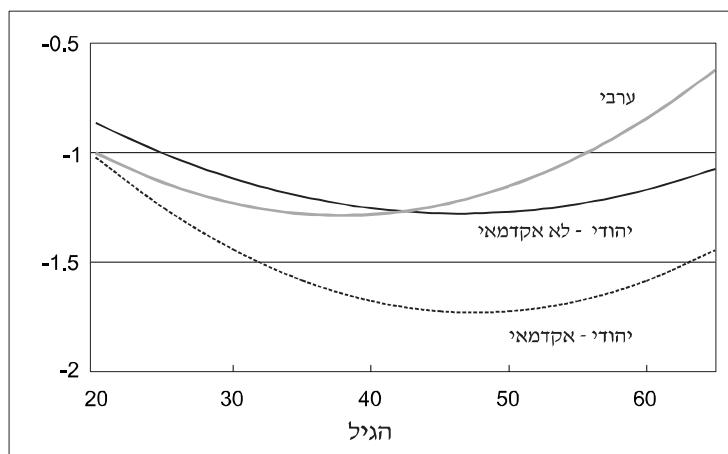
דיאגרמה 4 מציגה את ההשפעה הדיפרנציאלית של האבטלה על האישר לפיה הגיל, הלאים וההשכלה, והוא מבוססת על תוצאות אמידת משווה שביעות הרצון של מובטלים בלבד, הכוללת את אותם משתנים מסבירים סוציאו-דמוגרפיים בסיסיים

¹⁰ עם זאת, יש לסייע למצוא זה, משום שאין יודעים אם המובטלים בערך הסקר היו בשנים עשר החודשים שקדמו למועד זה מובטלים או לא השתתפו בשוק העבודה.

המצויים בלוח 1. פגיעה קשה יותר מיווצגת על ידי ערך שלילי יותר. שביעות הרצון הנמוכה ביותר של מובטלים מתקבעת סביבה גיל 45. במרבית המהקרים בעולם נמצאת כי השפעת גיל המובטל על שביעות רצונו היא בעלת הצורה U , והיא מזערית בקבוצת הגיל 49-30: הספרות המקורית מסבירה זאת בכך שצעירים ומבוגרים מוטרדים פהו מабטלה, מפני "צורת רבים", וצעירים גם מעריכים כי מדובר בתופעה חולפת. שביעות הרצון של מובטלים נמוכה מזו של מובטלות, בדומה למצבם בעולם (Praag and Ferrer-i-Carbonell, 2002), וזאת כנראה משום שבמקרים רבים עיקור פרנסת משק הבית מוטל על הגברים. הפגיעה בשביעות הרצון של מובטלים עולים דודים עליה על זו של ישראלים ותיקים, כנראה מפני יתר החשיבות של העבודה בסולם הערכיהם שלהם, ובשל מגבלת נזילות חירפה יותר ומיועט מערכות תומכות לעת מצוקה.

דיאגרמה 4

ירידת שביעות הרצון מהחיכים של המובטלים, לפי גיל,
הלאום וההשכלה

mobtanim meshchilim nafganim yotar maa'arim, cashter ha'gorim kbo'um. l'kach nitin lehziyu camah h'sbarim: hepsid ha'cnesa nycr (shiyur ha'thalofah, dehignu hi'chus binim d'mi ha'abtala l'shcar ha'abtala, pohata um ha'shcar); chshibot gadola shamshchilim mi'ichsim le'uboda unayin r'v yih'shit shem maglim ba; shiyur hanomok yotar shel ha'abtala azel meshchilim, shbaglalu ha'fogieha b'hem, l'nocha kbrozta ha'thiyachot shel hem, ksha yotar. ha'irida b'shevivot ha'rzon shel mobtanim arabis k'tana yih'shit, b'miyad b'gillim ha'mbogrim, c'nara'a meshom she'hoso'r tusa'ka azel uravim ha'mbogrim she'chah.

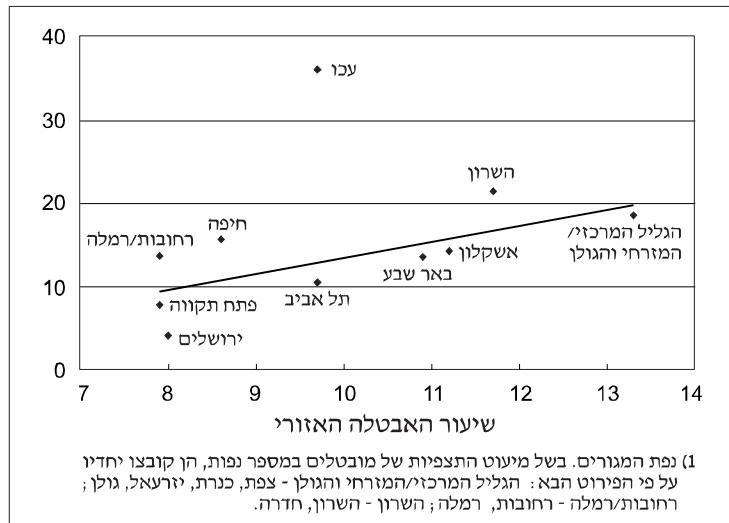
בDİagramma 5 אנו בוחנים את הזיקה בין שיעור האבטלה בנפות השונות ברוחבי הארץ לפער בשיעור שבעי הרצון מהחיים בין מועסקים למובטלים. שביעות רצונם של מועסקים עלולה לפחות באזורי מוכci אבטלה בשל החשש מאובדן מקום העבודה או ירידת שכר בגלל עודף היצע עבודה. אשר למובטלים – ניתן לשער שירידת סיכוןיהם למצוא עבודה פוגעת באושרים, אולי נגדי זאת, צרת רבים עשויה לשכך את הפגיעה.

Dİagramma 5

הפער בשיעור שבעי הרצון מהחיים בין המועסקים

לבין המובטלים, לפי שיעור האבטלה האזורי¹

(אחוזים)

מחבר כי באזורי מוכci אבטלה אוושרים של המועסקים נמוך מאשר בשוקי עבודה איתנים, אולי אושרים של המובטלים נפגע עוד יותר, כך שהאםרת שיעור האבטלה מגדילה את הפער בשביעות הרצון בין מועסקים למובטלים. תמונה דומה מתבלת גם בחלוקת למחוזות. אם מנכדים את החשש מאובדן מקום העבודה, נמצא כי שביעות הרצון מהחיים של מועסקים באזורי מוכci אבטלה דוקא גבוהה יותר מאשר באזורי שביהם שיעור האבטלה נמוך – אולי משום שהם חשים כי ספר הلكם. Clark (2003) מצא כי עלייה בשיעור האבטלה – הכללי או באזורי המגורים – פוגעת בשביעות הרצון של המועסקים מהחיים¹¹; לעומת זאת הוא מצא – בניגוד לתוצאות מחקרים – כי שיעור אבטלה גבוהה מقل על המובטלים.

¹¹ Di Tella et al. (2003) הערכו כי עלייה בשיעור האבטלה ב-1.5 נקודות אחוזו באירופה ובארה"ב מביאה לרידת שביעות הרצון של מועסקים, השקללה לפיצוי כספי של מעלה מ-200 דולרים לשנה.

השפעת האבטלה על שביעות הרצון מהחיים (S) מוגלת שלושה רכיבים: אובדן הכנסה, מחד גיסא, ויתר פנאי, מאידך, המושולבים במודלים הידועים, וכן עליות עקיפה לא-כספיות. במשווהה (4) מוצגים הרכיבים הרלוונטיים באמצעות שביעות הרצון מהחיים של מעסוק (W) – הכנסתו מעבודה (Y^W) ושיעור העבודה (H), הגזולה פנאי, יתר הדברים קבועים. אשר למובטל (U), שביעות רצונו תלואה בדמי האבטלה (Y^U), בהנחה שהוא מקבל אותם, ובעצם היותו מובטל (C) – משווהה (5), כשיתר הדברים קבועים. העליות הלא-כספיות של האבטלה במונחי שביעות רצון הן אףו ΔS (משווהה 6). בהתבסס על האומדנים הרלוונטיים מתוך משווהת שביעות רצון מהחיים הכוללת את המשתנים המסבירים הסוציאו-דמוגרפיים הבסיסיים, וכן את שיעור העבודה ומשתנה דומה להיות האדם מובטל – רואו לוח עזר בהמשך – ניתן לערך את החישוב המבוקש בנקודת הממצאים. מתרבר שלמובטל אשר עבר ערך אבטלה במשרה מלאה בשכר המוצע במשק ומתקבל דמי אבטלה הן שקולות לכ- 3 אלפי ש"ח לחודש, שהם כרבע מס' עלות האבטלה במונחי אושר. מחקרים מהעולם (Clark and Oswald ; 1998 , Winkelmann and Winkelmann 2000) הראו שהלן גובה אף יותר.

$$(4) \quad S^W = \beta Y^W - \delta H;$$

$$(5) \quad S^U = \beta Y^U - \gamma C;$$

$$(6) \quad \Delta S = \beta(Y^W - Y^U) - \delta H + \gamma C.$$

לוח עזר לחישוב העליות הלא-כספיות של האבטלה בקרב יהודים לא-חרדים*

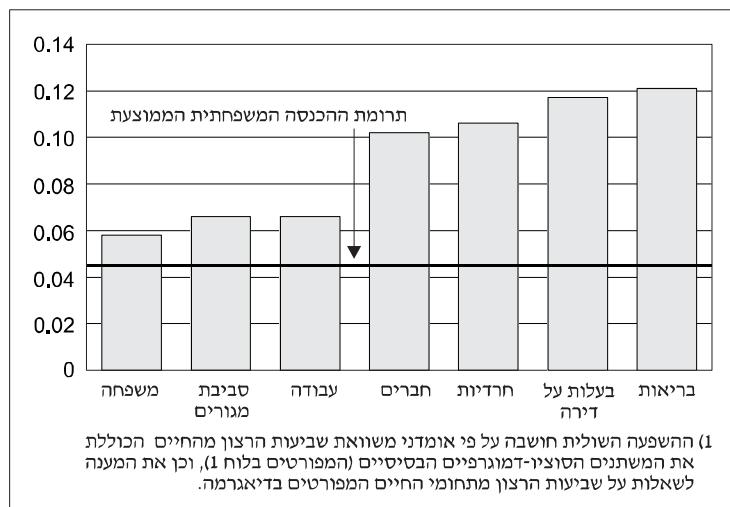
סימן	המשתנה המסביר
האומדן	האומדן
-1.028	γ
-0.004	$-\delta$
0.331	הכנסה המשפחתית הכספית ברוטו מכל המקורות (אלפי ש"ח לחודש)
-0.012	הכנסה המשפחתית בRiboux
V	משתנים מפקחים ¹
3,935	מספר התצפיות

* אוכלוסיות האמידה כוללות את המשתתפים בכוח העבודה. כל המקדים מובאים ברמת מובאות של 5 אחוזים.
1) המשתנים הסוציאו-דמוגרפיים הבסיסיים המושולבים בלוח 1.

4. שביעות הרצון מה חיים ושביעות הרצון מתחומי חיים

לאחר שסימנו לאמוד את התרומה של גורמי רקע סוציאו-דמוגרפיים-כלכליים לשביעות הרצון של ישראלים מחייהם, נעבור לתיאור תוצאות אמידה המבוססת על בוחינת התשובות לשאלות על שביעות הרצון מתחומים שונים של החיים (life domains, כפי שנעשה במחקרם רבים בעולם). (ראו למשל Praag et al., 2002).

דיאגרמה 6

ההשפעה השולית של תחומי חיים על שביעות הרצון מחיים¹

מדיאגרמה 6 עולה כי תחומי החיים הבאים הם, בסדר יורד, בעלי התרומה הגבוהה ביותר לאישר: מצב בריאות תקין, תנאי המגורים, הויה חרדיות וקשרים הדוקים עם חברים. בחשיבות משנה ניתן לציין את שביעות הרצון מהעבודה, סביבת המגורים וקשרים משפחתיים. ההשפעה השולית של כל התחומים שצוינו לעיל עולה על זו של ההכנסה המשפחתייה החודשית הממוצעת.

שביעות הרצון בכל אחד מתחומי החיים פותחת פתח למחקר על הגורמים המשפיעים עליה, ומה עוד שבסקר החברתי מופיעות שאלות מפורטות בכל תחום.

בחרכנו להציגים סוגיה זו בקצרה לפי שביעות הרצון מACITY סביבת המגורים.

החשיבות שהפרטים מייחסים לרכיבים שונים הקובעים יחד את האיכות של סביבת מגורייהם היא שיקול מרכזי בבחירה מקום המגורים ובהערכת הרכיב הרצוי של סל השירותים המוניציפליים. בסקר מופיעות שאלות על שביעות הרצון מסביבת המגורים ועוד שאלות נלוות על שביעות הרצון מתחומים העשויים להשפיע עליה. האמידה מבוססת על מודל Probit, הכול גם משתנים כלכליים-חברתיים מפקחים של הפרט ומשק הבית.

באוכלוסייה כולה סדר החשיבות של משתני סביבת המגורים הוא כדלקמן (מהגבוה לנמוך): יחסים עם שכנים, שטחים יroxים, ביטחון אישי, רעש וזיהום אוויר, וכן סידורי תחבורה ציבורית (לוח 4). אין בסקר החברתי מידע על שביעות הרצון מערכות החינוך, שהיא נדבך באיכות סביבת המגורים של משפחות עם ילדים. זיהום האוויר עולה לראש סדר העדיפויות של החדרים, אולי בשל מגורי רבים מהם בשכונות הגובלות בעורקי תחבורה וראשים (למשל בירושלים ובנוי ברק). הביטחון האישי הוא משתנה מרכזי אצל החדרים (כמו בכלל האוכלוסייה בירושלים), נוראה בשל ריבוי פיגועי הטרור בביירה. ריבוי ילדים ושיעור בעליות נמוך על כל רכב מעלים את החשיבות של הסדרי תחבורה ציבורית בעיניהם. היחסים עם השכנים החשובים הרוב יתור לעربים, נוראה בשל המבנה החמולתי-קהילתי, ולעומת זאת שטחים יroxים וזיהום אוויר אינם בראש מעיניהם. בתחום אביך מפגעי רעש מטרידים מאוד את התושבים. סידורי התחבורה הציבורית הם בעלי ערך רב, ולעומת זאת הפארקים תופסים חשיבות משנה, אולי בגלל השימוש הębוקה של הקשיישים. בחיפה בולטה, מסיבות מוכנות, הרוגיות לזיהום האוויר, וגם השטחים הירוקים הם בעלי חשיבות רבה בהסבר שביעות הרצון מסביבת המגורים. סדר העדיפויות של תושבי ראשון לציון דומה לזו הארץ, אולם הביטחון האישי פחות חשוב להם, אף ששיעורי הפשיעה בעיר עולים במקצת על הממוצע הכללי-לאומי.

לוח 4 : ההשפעה השולית של סביבת המגורים על שביעות הרצון ממנה

ראשון לציון	תל חיפה	אביב	ירושלים	ערבים ¹	חרדים ²	כללי ³	היחסים עם השכנים	השטחים הירוקים	הבטיחון האישי ²	הרעש	זיהום האוויר	התחבורה הציבורית	משתני רקע בסיסיים ³
0.167	0.083	0.115	0.077	0.258	0.090	0.169							
0.082	0.166	0.057	0.133	0.060	0.046	0.117							
0.036	0.067	0.107	0.133	0.106	0.100	0.108							
-0.075	-0.105	-0.125	-0.161	-0.132	-0.067	-0.088							
-0.020	-0.060	-0.019	-0.046	-0.052	-0.148	-0.058							
0.037	0.029	0.113	-0.017	-0.005	0.062	0.040							
V	V	V	V	V	V	V							

1) בישובים הירוקים.

2) מענה לשאלת: "האם אתה מרגיש בטוח ללבת לבדוק בשעות החשיכה באזורי בו אתה גר?".

3) המשתנים הסוציאו-דמוגרפיים הבסיסיים המפורטים בלוח 1.

5. שכיעות רצון וציפיות

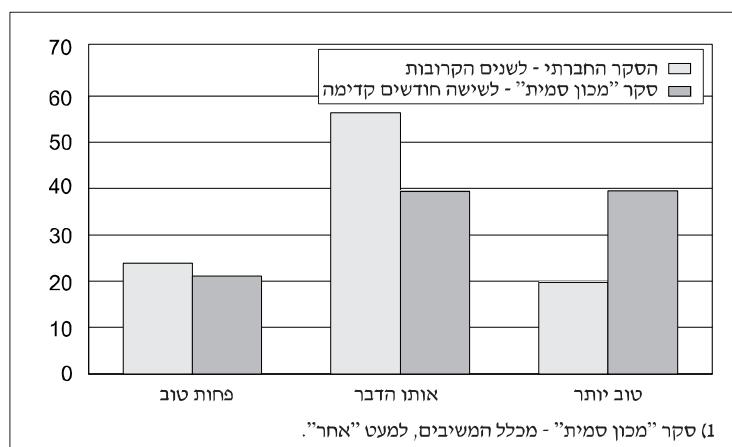
אחת הסוגיות החשובות העולות במחקר על אושר הוא הציפיות לעתיד, שכן בחברה כמו ישראל, המאפיינת בנינות גבוהה בהכנסות, יתכן שגם הציפיות לשיפור באושר ובמצב הכלכלי הן בהיקף רחב. בסקר החברתי מתבקשים הנסקרים להסביר אם בשנים הקרובות יהיה יותר טובים יותר, טובים באותה מידת, או פחות טובים בהשוואה לחייהם היום, וישנה שאלה מקבילה לגבי שינוי במצב הכלכלי בעתיד. שאלות אלו מסייעות להבנת דפוסי גיבוש הציפיות והקשר בין לבין מאפייני הפרט והערכתו את מצבו העצומי.

תחילה נשווה את ציפיותיהם של הפרטים לגבי מצבם הכלכלי בשנים הקרובות לציפיותיהם לאפק של שישה חודשים, לפי הסקר החודשי של "מכון סמית" עבור עיתון "גלובס". מדיאגרמה 7 עולה כי עם התאריכות אפק הציפיות שייעור המעריכים שמצובם הכלכלי ישחרר עליה עלייה נמשחת. יתרון שהחמשות המיתון פעל להנמקת הציפיות בטוחה הקצר, אבל התקווה כי הוא יסתהים בטוחה הארוך הביאה לשיעור הגבורה יחסית של המעריכים שמצובם הכלכלי ישפר בשנים הבאות. ככל הנראה, ישנו גרעין של חמימות מהבוגרים שניתן להגדרם כפסימיים בטוחה הקצר והארוך כאחד, שכן הארצת אפק הציפיות כמעט את חלקם של רואי השהורות.

דיאגרמה 7

הציפיות במצב הכלכלי האישי:

הסקר החברתי בהשוואה לסקר "מכון סמית"¹
(אחוזים)

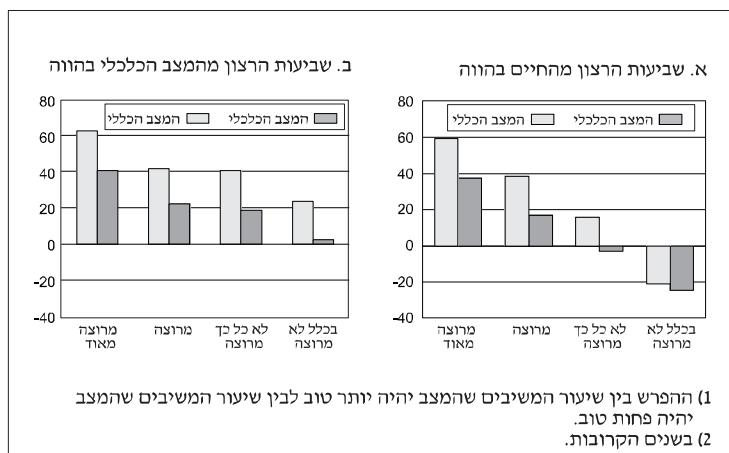

נבדוק עתה את הקשר בין שביעות הרצון הכללית מהחיים ושביעות הרצון מהמצב הכלכלי בהווה לבין ציפיות לשינוי שביעות הרצון בעותם תחומיים. בדיאגרמה 8 מוצג הפער בין שיעור המשיבים כי בעתיד מצבם ישתפר לבין שיעור המשיבים כי מצבם יורע (מאזן הנטו). חלק הארי של הפרטימם מעריכים ש מצבם יוטב בעתיד (למשל 53 אחוזים לגבי מצבם הכללי), וזאת בדומה למצאים שהתקבלו בעולם (Easterlin, 2001).

ככל שביעות הרצון בהווה גבוהה יותר משתפר גם מאזן הנטו. שיעור האופטימיסטים בקרוב אליו המרצוים ממצבם הכללי בהווה דומה לשיעורם בקרוב אליו המרצוים ממצבם הכללי בהווה. לעומת זאת תחושה עצושווית קשה מהחיים בכלל מפחתה ציפיות יותר מאשר אי שביעות רצון מהמצב הכללי: מאזן הנטו של הציפיות ביחס למצב הכללי בקרוב אליו שאינם מרצוים כלל מחייבים בהווה הוא שלילי ועומד על -21 - אחוזים (דיאגרמה 8א), ולעומת זאת מאזן הנטו חיובי לגבי המצב הכללי בקרוב אליו שאינם מרצוים כלל ממצבם הכללי בהווה – 23 אחוזים (דיאגרמה 8ב). משמעות הדבר היא שהמצב הכללי של משק הבית והפרט נתפס כנתון לשינויים גדולים יחסית, בעוד שאי שביעות רצון כללית מקרים לשלילה על הציפיות.

דיאגרמה 8

מאזן הנטו¹ של הציפיות ביחס למצב הכללי/כלכלי,²
(אחוזים)

השפעתם של גורמי רקע אישיים ותחושים בהווה על הציפיות לשינוי שביעות הרצון הכללית ובמצב הכללי נמדדה באמצעות רוגסיה מסוג Ordered Probit, ותוצאותיה מוצגות בלוח 5. (סימן חיובי מציין שהמשתנה פועל להעלאת הציפיות). מתברר כי נשים, עיריות, אנשים בריאים וכן חרדים אופטימיים יותר ביחס לטיבם שלהם בעתיד, ואילו נושאיהם (למעט נשואים טריים), בעלי הכנסת גבוהה יחסית ואילו

החוששים מובדן מקום עובדתם הם פסימיים יותר. לא נמצאה השפעה מובהקת של הלאום, של היהת האדם עולה חדש ושל ההשכלה. מעניין שמובטלים מעריכים כי בעתיד יהול שיפור לטובה بحيיהם. ככל ששביעות הרצון מהחיים בהווה גבואה יותר, הציפיות לה חיים טובים יותר מתגברות, ממצא התואם את המוצג בדיאגרמה 8 לעיל. גורם זה הוא בעל התרומה gabوهה ביותר לאופטימיות, והרחק מהחורי משתרדים, בסדר יורד, חרדיות וביחסן תעסוקתי.

התוצאות לגבי שינוי במצב הכלכלי העתידי דומות, למעט המקדים הבאים: יהודים פסימיים יותר מערבים; מגדר וחידושים אינם תורמים להסביר: אצל החדרים הנידונים בהכנסות היא נראה נמוכה למדי, וההוויה החדרית משפיעה בעיקר על שביעות הרצון הכלכלית. החשש מmatchCondition הכלכלי העבודה הופך לגורם המפתח בהסביר הציפיות הכלכליות. שביעות הרצון מהmatchCondition הכלכלי בהווה אמן תרומה לשיפור הציפיות לעתיד כלכלי ורוד, אולם עצמת ההשפעה חלשה הרבה יותר מזו שנאמדתה לגבי השפעת שביעות הרצון מהחיים בהווה על הציפיות הכלכליות, וזאת בדומה לאמור בניתוח של דיאגרמה 8.

לוח 5 : אומדן ההשפעה של גורמי הרקע ושל שביעות הרצון בהווה על הציפיות לשיפור המצב*

המשתנה המוסבר: הציפיות למצב הכלכלי	המשתנה המסביר
(-0.029)	גבר
-0.057	הגיל
0.349e-3	הגיל ברכיבו
-0.140	יהודי ¹
(0.034)	ערלה ²
0.194	מצב בריאותי שפיר ³
-0.101	נשי ⁴
(0.057)	נשי טרי ⁴
(0.022)	אקדמי
(0.107)	חרדי
	ההכנסה המשפחתית הכספית ברוטו
(0.003)	לנפש תקנית (אלפי ש"ח לחודש)
(0.071)	מובטל
-0.326	חשש מבודן מקום העבודה ⁵
	שביעות רצון מהחיים בהווה
0.199	שביעות רצון מהmatchCondition הכלכלי בהווה

* המקדים מובהקים ברמת מובהקות של 5 אחוזים, למעט אלו שבסוגרים.

(1) כולל בעליים לא-יהודים.

(2) בעליים משנת 1990 ואילך.

(3) אין בעיה בריאותית או פיזית בששת החודשים האחרונים לפחות.

(4) נשוי פחות מ-5 שנים.

(5) חשש גדול מאוד, או גדול, מבודן העבודה בשנה הקרובה.

6. השוואה בין-לאומית

ברחבי העולם נערכים באופן שוטף זה עשרות שנים סקרים כלכליים-חברתיים ואחרים (להלן פנלים), שבהם מתבקשים הנסקרים להסביר גם על שלאלות סובייקטיביות כשביעות רצון מהחיים ואושר. מתקבנה הסקר החברתי הישראלי דומה לזה של אחרים סקרים. השאלה על שביעות הרצון בישראל והתשובות האפשריות זהות לאלו של הסקרים הכלל-אירופי והגרמני. בכל הסקרים האלה נמצא כי המיטאים בין תשובות לשאלות על שביעות רצון ועל אושר גובה מאד. עם זאת, הבדלים תרבותיים בין מדינות עלולים להשפota על השוואה בין-לאומית (Suh, Diener and Suh, 1999).

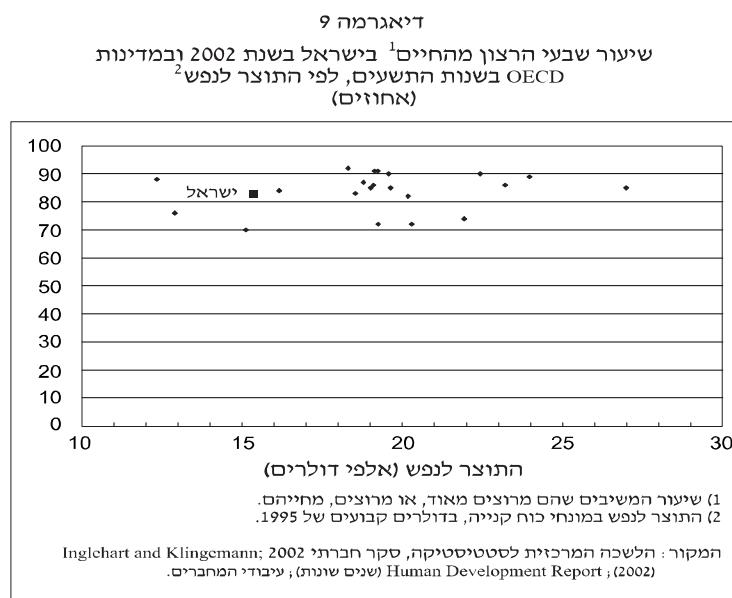
העובדת הישראלית היא מדינת העם היהודי אינה פוגמת בהשווה, משום ששביעות הרצון מהחיים של יהודים ונוצרים מזורמים שונים דומה (Cohen, 2002).

כללית, שביעות הרצון האויש גובה יותר במדינות בעלות תוכז גובה לנפש. במדינות אלו שורה בדרך כלל דמוקרטיה, והתושבים בהם מזכירים אDEM ומצביעו AISSI, וזוכים לשירותי חינוך ובריאות מתקדמים; כל אלו מגבירים את שביעות הרצון. גורמים נוספים המשפיעים לחוויה על האויש הם צמיחה מהירה, שיעורי אבטלה ואינפלציה נמוכים ותנודתיות קטנה שלהם, מערכת נדיבה של תשלומי העבורה ואולי גם אי-שוויון קטן בהכנסות (Di Tella et al. ; 2002, Inglehart and Klingemann, 2003 ; Wolfers ; 2003, Schwarze and Harper ; 2003).

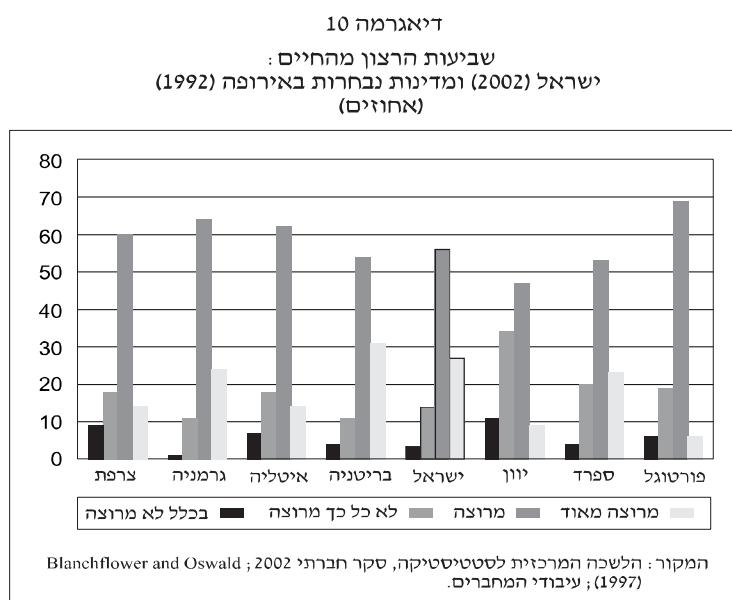
הסקר החברתי נערך בישראל בשנת 2002, בעיצומו של מיאון عمוק, עליה חדה בשיעור האבטלה, האצת קצב האינפלציה והתעדරות הביטחון האישי, ולכן היה ניתן לצפות כי שביעות הרצון מהחיים תתגלה כנוכה יחסית. עם זאת עולה ממחקרים שלשינויים מקרו-כלכליים אין השפעה גדולה על האויש¹², ולאורך פרקי זמן ארוכים למד השינויים בשביעות הרצון הממווצעת של תושבי המדינה קטנים יחסית; לראיה: מהסקר החברתי לשנת 2003 עולה כי 81 אחוזים מהישראלים שבעי רצון מהיהם (הLEM"ס, 2004), בדומה לשיעורם שנה קודם לכן. לפיכך, השוואה בין-לאומית שאינה מתייחסת לאותה תקופה ממש בכל המדינות ולעתוי דומה במחוז העסקים אינה מעוותת את התמונה הכלכלית.

בDİAGRAMMA 9 מוצג שיעור שבעי הרצון מהחיים בישראל בשנת 2002 ובמדינות OECD בשנות התשעים. מתברר כי במדינות המפותחות להבדלים בתוצר לנפש אין השפעה של ממש על האויש. שביעות הרצון בישראל דומה לו שנמצא במדינות המתקדמות. כאשר בוחנים את התפלגות התשובות לשאלת על שביעות הרצון במדינות נבחרות באירופה (DİAGRAMMA 10) מוצאים דמיון רב בין ישראל לבין בריטניה. שיעור המרוצים מאוד מהיהם בישראל שני ורק לזה שנמדד בבריטניה. בסך הכל

¹² למשל: Di Tella et al. (2003) הראו שיעור האבטלה באירופה מ-9 אחוזים ל-10 אחוזים מפחיתה את שביעות הרצון ב-0.028 בלבד מ-1 עד .4.

שיעור הישראלים המאושרם עולה על השיעור המקביל במדינות אגן הים התיכון (יוון, ספרד ופורטוגל) ודומה לה של מדינות המפתח ביבשת (איטליה, בריטניה, גרמניה וצרפת). גם התפלגות שכיעות הרצון מהחיים לפי תכונות אישיות בישראל דומה להפליא לזו של אירופה וארה"ב.

מהסקר החברתי האירופי (European Social Survey) של 2003, שבו השתתפה ישראל לראשונה, עולה כי שביעות הרצון בארץנו (בסולם מ-0 עד 10) עמדה על 6.6 – נמוכה מאשר במערב אירופה ובצפונה, וכן בספרד (בתחום 7.1 עד 8.0) וגובהה מאשר ביוון ובפורטוגל (בר ואחרים, 2004).

מעניין לבחון היכן עמדה שביעות הרצון מהחיים בישראל בעבר לעומת מדינות העולם. מסקר בין-לאומי שנערך בתחלת שנות השישים (Cantril, 1965) עולה כי האויש באرض היה דומה לזה שנמדד במדינות המערבית שנחקרו (גרמניה ויפן), לעומת אריה"ב, שבה הוא היה גבוה קצת יותר. שביעות הרצון בישראל עלתה על זו שבębבביה המדינות המתפתחות. בקיבוצים נרשמה שביעות רצון גבוהה יותר מאשר בכל המדינות שבהשוואה.

7. סיכום

הסקר החברתי של 2002 מגלה כי 83 אחוזים מהישראלים הבוגרים שבוי רצון מחייהם, בדומה לממצאים במדינות מתקדמות אחרות. נשים יותר מאשר גברים, יהודים יותר מערבים, ותיקים יותר מעולי שנות התשעים. שביעות הרצון של נשים יהו הלאה גבוהה יותר, ואחריה – של רוקדים, אלמנטים וגורושים. האויש פוחת עד אמצע החיים, ולאחר מכן הוא שב ועולה. השפעת הכנסת משק הבית על אוישרו של הפרט נמוכה למדי ופוחתת עם גיזול העשור. ככל שהכנסת משק הבית גבוהה יותר מזו של משק בית דומה (מאות הילאים, קבוצת הגיל והשכלה), הפרט מרוצה יותר מחייב. גם דירוג כלכלי-חברתי שפיר של משק הבית לעומת תושבי עיריו תורם לאוישר.

אבטלה וחשש מאובדן מקום העבודה, המטריד כחמיית מהמוסכים, הם גורמי מפתח בהסביר אובדן אוישר. הפגיעה באשרם של מוכטלים בגילי הבניינים כבדה במיוחד, וגם גברים, יהודים, עלולים חדשים ונשכילים ניזוקים יותר מאשר אחרים. האמרה שיעור האבטלה האזורי מרחיבה את הפער בשביעות הרצון בין מועסקים למוכטלים.

מבין תחומי החיים, למצב בריאותי שפיר התרומה הגבוהה ביותר להסביר שביעות הרצון מחיים, ואחריה באים, בסדר יורד, תנאי מגורים טובים, חרדיות וקשרים הדוקים עם חברים. הרחק מאחור משתרכים שביעות הרצון ממוקם העבודה, מסביבת המגורים וקשרי המשפחה. כל אלה חשובים יותר מהכנסת משק הבית; ולדוגמה:

המחיר ההדורני של מצב בריאותי תקין דומה להכנסה המשפחתית הכספי בrootו. שביעות הרצון מהמצב הכלכלי בהווה תורמת לשיפור הציפיות לעתיד הכלכלי. המצב הכלכלי של משק הבית והפרט נתפס כנתון לשינויים גדולים יותר מאשר שביעות הרצון הכלכלית.

מחקרים על שביעות רצון מחיים אפשרים לאתר את ההשפעות של מאפייני משק הבית והפרט על רוחותם. פרשנות הממצאים אינה ברורה ממליה. כך, לדוגמה, הויה חרדיות תורמת תרומה של ממש לאוישר, ומכאן משتمמע לכאהה שאדיקות דתית

היא רצואה. ואולם יתכן בהחלט שזו תוצאה של חי קהילה מפותחים, ערכות הדדיות וכיוצא באלה, שאוות ניתן לטפח גם במסגרת אחרות.

גם במקרים שבהם הפרשנות חד-משמעית קשה להביע על צעדי מדיניות מהבאים. כך, למשל, מצב ביראי רופף נמצא כגורם הראשוני במעלה לפגיעה ברוחה. מכאן שעל מחייב החלטות הדנים בהיקף המשאבים הציבוריים המוקצים לשירותי בריאות להתחשב בפגיעה האנושה באשר כתוצאה מהדרדרות איכות החיים של החולמים. עם זאת, ככל לא ברור ממה הנזקנות האופרטיבית, בהתחשב בחלופות תקציביות אחרות.

בכמה תחומי מחקר על האוור מגלה תוכנות חדשות, שמנגבות המודלים הכלכליים המקובלים מסכלות את האפשרות לזהותן. השפעת האבטלה על שכונות הרצון מהחיים מגלה שלושה רכיבים: אובדן הכנסתה, מחד גיסא, וגידול בפנאי מאידך, המשולבים במודלים הייעודיים, אך גם עלויות עקייפות, לא-קסיפיות. למוגבלים שעבדו עבר אבטלה במסירה מלאה בשכר המוצע במשק ומקבלים דמי אבטלה עלויות אלו שקולות לכ-3 אלפי ש"ח לחודש, שכן כרבע מס' עלות האבטלה במוני אוור. מחקרים מהעולם הראו שהלן אף גבריה יותר. ממצאים אלו סותרים טענה רוחה שהابטלה היא בעירה רצונית, ומדגישים את הצורך להפנות תקציבים ניכרים לתכניות להשבת מוגבל העבודה (welfare to work), למשל ברווח המלצות "ועדת תמייר". פתרן זה עדיף על העלאת דמי האבטלה – שהשפעתה על רוחה המוגבלים מועטה יחסית, והוא יוצרת תמייצים שליליים לעובדה – ובלבד שדמי האבטלה מבטיחים קיום בכבוד, תנאי שלא תמיד מתקיים.

אחד המוגמות ארכוט הטווה המאפיינות את שוק העבודה הישראלי היא התארכות יום העבודה, תופעה שהתגברה עם עליית החלקם של הענפים המתקדמים בתעסוקה וירידת כוחם של איגודי העובדים. מהסקר החברתי ניתן למוד כי המהיר ההדוני המוצע של הפנאי שנגזר מעובדים המועסקים מעל 50 שעות בשבוע עולה על חוספה ההכנסה המומוצעת הנובעת משעות העבודה הממושכות שלהם; כל זאת בהשוואה לאלו המועסקים במסירה מלאה מקובלת. משמע שעובדים אלו היו מעדיפים לעבוד פחותה שעות, לו היה הדבר נתון לשיקול דעתם. יש אפוא מקום לדין בסוגיה של משך עבודה העובדה, על כל המשתמע מכך במוני תפוקה לאומית ורוחה.

היום נוסף הראוי לחשוט לב במסגרת מחקרים עתידיים הוא מדדי עוני חולפיים. אחד מהם מבוסס על חישוב קו עוני סובייקטיבי, ברוח הגישה של אסכולת Leyden (ראו למשל Praag and Frijters, 1999). כפועל יוצא יהיה ניתן לבנות סולמות שקיים ולהעריך את המבנה הרצוי של קצבות הילדים. יש גם מקום לבחון את שכונות הרצון מהחיים בקרב אוכלוסיות יהודיות כגון קשיים, שעל הסדרי הפנסיה שלהם ניתן ללמידה לעומק מתחם החלק המתחלף בסקר החברתי של 2002. לבסוף, בשנת 2002 התרחשו פיגועים קשים ברחבי הארץ אשר העצינו את המיתון והשיטו

על הישראלים גם עלויות לא-כספיות. לאחרונה בדקנו סוגיה זו ומצאנו כי פיגועים קטלניים, במיוחד בעיר מגוריו של הנפטר, גורעים הרבה מן האושר. עם זאת, הפגיעה בשביות הרצון מהחיים פוחתת חיש קל, כך שכעבור ימים אחדים היא מתחזגת.

ביבליוגרפיה

- בר, ק., ע' אoran ונו' לוין-אפשטיין (2004), *"שלאל באיזופה: קלוב ייחד למזהה הייבשת מאש למלוכה, דעות בעם, אוניברסיטה ת"א, מכון ב.י. כהן לחקר דעת קהל. דהן, נ' (1998), האוכלוסייה, החדרית והדרשות המקומית, מכון ירושלים לחקר ישראל, מחקר מס' 79.*
- اللشכה المركزية لסטטיסטיקה (1995), لפוסי השימוש בזמן בישראל, סקר תקציב 1991/1992, سדרת פרסומים מיוחדים מס' 996.*
- _____, *Afivn לשווות מקומות וסיכון לפי דרומה החברתית-כלכלית של האוכלוסייה 1999, פרסום מס' 1197.*
- _____, *Afivn אינדיקטוריים חברתיים נבחרים מנתוני הסקר החברתי 2002, הודעה לעיתונות 209/2003, 2/9/2002.*
- _____, *יציבות בעמדות הציבור בשנת 2003 בהשוואה לשנת 2002: נתונים מתקן הסקר החברתי של 2003 – אינדיקטוריים נבחרים, הودעה לעיתונות 204/2004, 2/8/2004.*
- זוסמן, נ' ודו' רומנוב (טרם פורסם). *הטלות וחדרת הישראלים: עדויות לעליונות הלא-כスピית של האינטיפאדה.*
- Alesina, A., R. Di-Tella and R. MacCulloch (2001). *Inequality and Happiness: Are Europeans and Americans Different?* National Bureau of Economic Research, Working Paper No. 8198.
- Bertrand, M. and S. Mullainathan (2001). "Do People Mean What They Say? Implications for Subjective Survey Data", *American Economic Review Paper and Proceeding*, 91, No. 2, 67-72.
- Blanchflower, D.G. and A.J. Oswald (1997). *The Rising Well-Being of The Young*, National Bureau of Economic Research, Working Paper No. 6102.
- _____, and (2000), *Well-Being Over Time in Britain and the USA*, National Bureau of Economic Research, Working Paper 7487.
- Boes, S. and R. Winkelmann (2004). *Income and happiness: New Results from Generalized Threshold and Sequential Models*, University of Zurich, Socioeconomic Institute Working Paper No. 0407.

- Cantril, H. (1965). *The Pattern of Human Concerns*, Rutgers University Press, New Brunswick, N.J.
- Clark, A.E. (2003). "Unemployment as a Social Norm: Psychological Evidence from Panel Data", *Journal of Labor Economics*, 21, No. 2, 323-351.
- _____, and A.J. Oswald (1994). "Unhappiness and Unemployment", *The Economic Journal*, 104, Issue 424, 648-659.
- _____, and (2002). *Well-Beings in Panels*,
<http://www.delta.ens.fr/clark/revClarkOsdec2002.pdf>.
- Cohen, A.B. (2002). "The Importance of Spirituality in Well-Being for Jews and Christians", *Journal of Happiness Studies*, 3, 287-310.
- Di Tella, R., R.J. MacCulloch and A.J. Oswald (2003). "The Macroeconomics of Happiness", *The Review of Economics and Statistics*, 85, No. 4, 809-827.
- Diener, E. and E.M. Suh (1999). "National Differences in Subjective Well-Being", In D. Kahneman, E. Diener and N. Schwartz (eds.), *Well-Being: The Foundations of Hedonic Psychology*, Russell Sage Foundation, New York.
- _____, R.E. Lucas and H.L. Smith (1999). "Subjective Well-Being: Three Decades of Progress", *Psychological Bulletin*, 125, No. 2, 276-302.
- Easrelin, R.A. (1974). "Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence", In P.A. David and M.W. Reder, (eds.), *Nations and Households in Economic Growth: Essays in Honor of Moses Abramowitz*, Academic Press, New York and London.
- _____, (1995). "Will Raising the Income of All Increase the Happiness of All?", *Journal of Economic Behavior & Organization*, 27, No. 1, 35-48.
- _____, (2001). "Income and Happiness: Towards a Unified Theory", *The Economic Journal*, 111, No. 473, 465-484.
- Frey, B.S. and M. Benz (2003). *Being Independent is a Great Thing: Subjective Evaluation of Self-Employment and Hierarchy*, University of Zurich, Institute of Empirical Research in Economics, Working Paper No. 135.
- Frey, B.S. and A. Stutzer (1999). *Maximizing Happiness*, University of Zurich, Institute of Empirical Research in Economics, Working Paper No. 22.

- ____ and (2002a). "What Can Economist Learn from Happiness Research?", *Journal of Economic Literature*, 15, No. 2, 402-435.
- ____ and (2002b). *Happiness & Economics*, Princeton University Press, Princeton and Oxford.
- ____ and (2003). *Testing Theories of Happiness*, University of Zurich, Institute of Empirical Research in Economics, Working Paper No. 147.
- Helliwell, J.F. (2003). "How's Life? Combining Individual and National Variables to Explain Subjective Well-Being", *Economic Modeling*, 20, Issue 2, 331-360.
- Inglehart, R. and H.D. Klingemann. (2002). *Genes, Culture, Democracy, and Happiness*, www.worldvaluessurvey.org/libarary/index.html, 19/4/2002.
- Kahneman, D., E. Diener, and N. Schwarz (1999). *Well-Being: The Foundation of Hedonic Psychology*, Russell Sage Foundation, New York, New York.
- Layard, R. (2003). *Happiness – Has Social Science a Clue?* Lionel Robbins Memorial Lectures 2002/2003, London School of Economics and Political Science, Centre of Economic Performance, April.
- Lucas, R.E., A.E. Clark, Y. Georgellis and E. Diener (2002). *Unemployment Alters the Set-Point for Life Satisfaction*, CNRS, DELTA, Working Paper No. 2002-17.
- McBride, M. (2001). "Relative-Income Effects on Subjective Well-Being in the Cross-Section", *Journal of Economic Behavior & Organization*, 45, Issue 4, 251-278.
- Merz, J. (2002). "Time and Economic Well-Being – A Panel Analysis of Desired Versus Actual Working Hours", *Review of Income and Wealth*, 48, No. 3, 317-346.
- Morawetz, D. (and 8 other authors) (1977). "Income Distribution and Self-Rated Happiness: Some Empirical Evidence", *The Economic Journal*, 87, Issue 347, 511-522.
- Praag, B.M.S and A. Ferrer-i-Carbonell (2002). *Life Satisfaction Differences Between Workers and Non-Workers – The Value of Participation Per-se*, Tinbergen Institute, Discussion Paper 2002-018/3.

- ____ and P. Frijters (1999). "The Measurement of Welfare and Well-Being: The Leyden Approach", In D. Kahneman, E. Diener and N. Schwartz (editors), *Well-Being: The Foundations of Hedonic Psychology*, Russell Sage Foundation, New York.
- ____ and A. Ferrer-i-Carbonell (2002). *The Anatomy of Subjective Well-Being*, Tinbergen Institute, Discussion Paper 2002-022/3.
- Schechtman E. and S. Yitzhaki (2003). "A Family of Correlation Coefficients Based on Extended Gini", *Journal of Economic Inequality*, 1, No. 2, 129-146.
- Schwarze, J. and M. Harpfer (2003). *Are People Inequality Averse, and Do They Prefer Redistribution by the State? A Revised Version*, IZA, Discussion Paper No. 974.
- Senik, C. (2003). *What Can We Learn from Subjective Data? The Case of Income Well-Being*, CNRS, DELTA, Working Paper No. 2003-06.
- Stutzer, A. (2003). *The Role of Income Aspiration in Individual Happiness*, University of Zurich, Institute of Empirical Research in Economics, Working Paper No. 124.
- Winkelmann, L. and R. Winkelmann (1998), "Why are the Unemployed so Unhappy? Evidence from Panel Data", *Economica*, 65, No. 257, 1-15.
- Wolfers, J. (2003). *Is Business Cycles Volatility Costly? Evidence from Surveys of Subjective Well-Being*, Stanford Graduate School of Business, Research Paper No. 1751(R), January.